



Texten ingår i:

Anna Angelin (red.) och Torbjörn Hjort (red.)

**Socialt arbete i förändring** – utmaningar och villkor inom utbildning, forskning och praktik

Sid. 105-120

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.180.c465>

Denna text är licensierad under CC-BY, Erkännande. (Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>) Enligt licensen får verket spridas och bearbetas utan att tillstånd behövs, men verkets upphovspersoner måste anges.

ISBN: 978-91-7895-545-9

ISBN (elektroniskt): 978-91-7895-546-6

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.180>

© Författarna och Socialhögskolan, Lunds universitet, 2022

Redaktörer: Anna Angelin och Torbjörn Hjort

Adress: Lunds universitet, Socialhögskolan, Box 23, 221 00 Lund

# Socialt arbete i förändring

*– utmaningar och villkor inom utbildning,  
forskning och praktik.*

Jubileumsbok 2022

ANNA ANGELIN & TORBJÖRN HJORT (red.)

Utdrag kapitel 5 sid. 105-120

ISBN: 978-91-7895-545-9

© Författarna och Socialhögskolan, 2022

Redaktörer: Anna Angelin & Torbjörn Hjort

Adress: Lunds Universitet, Socialhögskolan, Box 23, 221 00 Lund

# 5. Brukarmedverkan i utbildning

## *Möjlighetsstrukturer och pedagogik*

CECILIA HEULE

TABITHA WRIGHT NIELSEN

### Introduktion

Under de senaste 20 åren har brukarengagemang i undervisningen varit ett återkommande inslag på Socialhögskolan vid Lunds universitet (Heule, Knutagård & Kristiansen 2017; Fløystad Kvammen & Wright Nielsen 2021). Brukarnas aktiva engagemang i undervisningen har vuxit från att vara ett område som drevs av en liten grupp engagerade lärare på skolan till att, med den valbara mobiliseringskursen som bas, bli en institutionaliserad del av undervisningen på flera av utbildningens kurser. Men även om detta utvecklingsarbete har intensifierats under de senaste två decennierna fanns redan tidigare ett forskningsmässigt och politiskt engagemang på Socialhögskolan för brukarnas organisationer. Exempelvis hade Socialhögskolans förste professor, Sune Sunesson, varit engagerad i bland annat RFHLs/Kontrapunkts verksamheter samt i Fontänhuset i Malmö under 80- och 90-talen<sup>1</sup>, och flera andra av institutionens forskare och lärare hade varit styrelseledamöter i brukarnas intresseorganisationer. Brukardrivna organisationer som Basta, Fontänhuset samt gatutidningsrörelsen blev fokus i den tidiga forskningen som utvecklades på Socialhögskolan i Lund (Meeuwisse 1997; 2001; Magnusson 2002) och det blev också brukarorganisationernas relation till det profession-

---

<sup>1</sup> RFHL stod på den tiden för Riksförbundet till hjälp för narkotika- och läkemedelsberoende, men namnet har under senare år ändrats till Rättigheter, Frigörelse, Hälsa och Likabehandling.

Fontänhuset är en del av en världsomfattande så kallad klubbhusrörelse, som drivs av medlemmar som har erfarenheter av psykisk ohälsa.

ella sociala arbetet och välfärdsstaten (Sunesson 1991; Meeuwisse & Sunesson 1998).

I detta kapitel kommer vi att presentera hur brukarorganisationerna och deras medlemmar har engagerats under och efter de så kallade Mobiliseringskurserna och hur detta har bidragit till att utveckla undervisningen för studenterna på Socialhögskolan. Vi ska presentera en del av de teoretiska perspektiv som har utgjort grund för denna utveckling och förklara hur mobiliseringskursen är en förutsättning för och utgör ett nav för rekrytering av brukarrepresentanter som föreläsare och handledare på andra kurser. Brukarmedverkan kan sägas ha institutionaliserats inom socionomutbildningen i Lund.

## Några perspektiv på makt och kunskapsutveckling i socialt arbete

Betydelsen av brukarmedverkan i detta sammanhang handlar i grunden om att erkänna de ojämlika maktförhållanden som är en inneboende del av det sociala arbetet och dess kunskapsutveckling, och som bidrar till att forma inte bara aktörernas erfarenheter och möjligheter på området, utan påverkar också vad som definierar kunskapsfältet ”socialt arbete”. Även om betydelsen av begreppet, liksom andra ideologiska begrepp såsom exempelvis empowerment (Rae 2012; Wright Nielsen 2009), definieras av vitt skilda politiska och ideologiska diskurser är perspektivet djupt förankrat i en deltagande och demokratisk diskurs. En sådan diskurs syftar till att utmana och skapa förändring i de maktstrukturer som präglar alla delar av det sociala arbetets fält och relationer, inklusive utbildningen av socialarbetare (McLaughlin 2009a; 2009b; Beresford 2016; Beresford 2012). Uppfattningen om att det sociala arbetets kunskapsutveckling och praktik upprätthåller ojämlika maktförhållanden, samt att det ur ett kunskapsmässigt och demokratiskt perspektiv är viktigt att involvera brukare, har varit en utgångspunkt för det arbete som görs för att involvera representanter från brukarorganisationer i socionomutbildningen vid Lunds universitet (Angelin 2015).

Ett sätt att förstå dessa maktrelationer och strukturer är genom Bourdieus begrepp om fält och kapital (Bourdieu 1984). Bourdieu illustrerar strukturell ojämlikhet med hjälp av begreppen kapital och fält. Ett fält kan förstås som

en mer eller mindre avgränsad social arena, som definieras av ett tema och formas av de positioner och möjligheter som aktörerna har inom fältet. Aktörernas positioner bestäms av vilket kapital och vilka resurser de besitter, i kraft av de andra aktörernas erkännande. Detta innebär att de kan ha mer eller mindre makt att forma fältet och dess innehåll. Kunskap och utbildning i socialt arbete är ett exempel på ett sådant fält, där det så att säga pågår en kamp om vad som kan anses vara legitim kunskap, och där möjligheten att forma fältet och dess innehåll bestäms av det kapital som aktörerna på fältet innehar. Akademisk och professionell praktisk kunskap är exempel på kapital som i kraft av sin institutionalisering i hög grad formar vad som är erkänt och betraktas som legitim kunskap inom utbildningsområdet för socialt arbete. I detta sammanhang har brukarna av det sociala arbetet mindre möjlighet att komma åt och forma fältet och dess kunskap. Ett viktigt skäl till detta är att erfarenhet i sig inte så ofta erkänns som en tillräckligt legitim kunskap inom utbildningsområdet. Det krävs som regel utbildning, forskning och professionella meriter (Brante 2009). Men också eftersom rollen som brukare eller klient definieras av att uppleva sociala problem och att vara beroende av andra människors makt inom socialt arbete.

Det är välkänt att roller som skapar binära par eller dikotomier, åtskilda av tydliga gränser, kan bidra till varaktig ojämlikhet (Tilly 1998, s. 96). Enligt Tillys teori exploateras grupper på den ena sidan av en binär gränsdragning ofta av dem på den andra sidan. Relationen mellan socialarbetare och deras klienter riskerar att upprätthålla sådana ojämlikheter. När dessa relationsmönster blir institutionaliserade kan de vara svåra att förändra. Ett sätt att dekonstruera synen på en institutionaliserad praktik är att låta brukarnas berättelser visa alternativa sätt att förstå vad som fungerar och vad som inte gör det (Fook 2002, s. 89). Genom att själv vara med och skapa ett narrativ kring egna erfarenheter möjliggör berättaren för åhöraren en logisk förståelse av händelser och konsekvenser som kan bidra till att stigmatiseringen av sociala problem minskas.

Det finns sätt att aktivt arbeta för en förändring av de maktpositioner aktörerna innehar på fältet. Ett sätt är att utmana de roller och positioner aktörerna ges som forskare, lärare, brukarrepresentanter respektive studenter. Inom akademiska studier kan dessa roller uppfattas som relativt fastlåsta och tenderar att spegla positioner som har ojämlik makt, och som deltagande aktörer har specifika förväntningar och krav på (Heule, Knutagård och

Kristiansen 2021). Genom att tilldela brukarrepresentanter andra roller inom akademien, såsom studenter, föreläsare eller handledare förskjuts maktrelationen mellan aktörerna, genom de nya rollernas kapital. Därmed ökas möjligheten att vara med och forma fältet som kunskapsfält.

Det är intressant att notera vilket handlingsutrymme som olika organisationer skapar genom hur de benämner de deltagande aktörerna. Benämningen återspeglar en position i den befintliga maktstrukturen liksom det möjlighetsutrymme som denna position erbjuder. Vi illustrerar detta i tabellen nedan.

<b>Roll/relation</b>	<b>Exempel på organisation</b>
Brukare	Brukarråd
Klient	Socialtjänst
Kund	Arbetsförmedlingar, Sjukförsäkringsbolag
Patient	Psykiatri, psykoterapeutisk behandling
Medlem	Klubbhusrörelsen (Fontänhusrörelsen), KRIS, AA
Medarbetare	Sociala företag som San Patrignano eller Basta
Partner	Samhällsutvecklingsarbete
Granne	Settlementrörelsen, som Hull House eller Toynbee Hall
Student, föreläsare eller handledare	Socialhögskolans inkludering av representanter från brukarorganisationer
Erfarenhetsexpert	Ett koncept av växande betydelse i Nederländerna och i Belgien inom ramen för utbildning av socialarbetare

Tabell 1. Roller som erbjuds utsatta grupper inom olika sammanhang.

När invanda roller utmanas är det väsentligt att detta backas upp av organisationens ledning och att det finns normer som legitimerar processerna. Det institutionella stödet speglar vilka aktörer som erkänns som värda att delta i fältet, och det speglar vad institutionen erkänner som relevant och legitim kunskap (Pettigrew och Tropp 2006; Heule, Knutagård och Kristiansen 2021) Betydelsen av institutionellt stöd erkänns inom den så kallade kontaktforskningen som har fokuserat på hur kontakt mellan grupper påverkar de fördomar som de har om varandra (Pettigrew & Tropp 2006, s. 766). Institutionellt stöd syftar på de normer som kommuniceras inom organisationen om vad som anses viktigt och vad som är legitimt. Mobiliseringskursen i Lund har sedan starten 2005 haft stöd av Socialhögskolans ledning och dess fakultet, men det har ibland varit svårt att finansiera kostnaderna för de externa studenterna. Därför kan det institutionella stödet betraktas som begränsat, och bör inte tas för givet. Lärare som lyckas upprätthålla ett långsiktigt brukaren-

gagemang i utbildningen är således beroende av uppbackning från högre instanser som av utbildningsnämnden eller av dem som driver institutionerna.

Det som har präglat Socialhögskolans sätt att arbeta med brukarmedverkan har varit att ge representanter från brukarorganisationer tillgång till de gängse universitetsrollerna studenter, lärare eller handledare. Denna tillgång har gett dem som har engagerats ett ökat kapital och därmed legitimitet att forma kunskapsfältet socialt arbete samt kunskap om hur praktiken kan utvecklas. Mobiliseringskursen har spelat en viktig roll i detta arbete, inte bara genom den inkludering som har skett av utomstående studenter utan även genom det pedagogiska utvecklingsarbete som har skett, som har handlat om att skapa tillit och minska fördomar mellan studentgrupperna. Att brukarorganisationernas medlemmar har utvecklat en tillit till de andra studenterna och en känsla av tillhörighet på Socialhögskolan har möjliggjort att de senare har kunnat rekryteras till andra kurser som föreläsare eller handledare. Det har varit viktigt att sträva efter en ömsesidighet i relationerna för att bryta fördomar som har funnits mellan brukarorganisationernas medlemmar och socionomprofessionens företrädare (Kjellberg & French 2011).

## Historia

Den så kallade Mobiliseringskursen utvecklades ursprungligen som en del av en valbar kurs på socionomutbildningens och socionomstudenternas sjunde termin. Om den valbara ursprungliga kursen skriver Verner Denvall, i jubileumsskrift från Socialhögskolans 50-årsjubileum, att deltagardemokratiska metoder som framtidsverkstäder bidrog till kreativa processer och innebar att studenterna tog eget ansvar i utvecklingsprocesser (Denvall 1997).<sup>2</sup> Kursen Socialt förändringsarbete var således en handlingsinriktad kurs som innebar en möjlighet för studenterna att utveckla egna projektidéer. Detta kom att utgöra en intressant plattform för den inkludering av brukarorganisationernas medlemmar som Mobiliseringskursen skulle komma att möjliggöra. Ett annat moment på den valbara kursen hade utvecklats av en annan av kursens lärare, Helene Lahti-Edmark. Det innebar att studenterna fick presentera olika pro-

---

<sup>2</sup> Framtidsverkstad är en deltagardemokratisk metod som bygger på en tilltro till människors kapacitet, fantasi och förmåga att tillsammans kunna skapa en bättre framtid (Denvall & Salonen 2000).



jektidéer inför en projektpanel bestående av klasskamrater som hade i uppgift att bedöma sina kamraters idéer och att komma med goda råd i syfte att förbättra idéerna. Dessa två pedagogiska grepp var viktiga byggstenar i det som under de senaste 17 åren har kommit att utgöra Mobiliseringskursen. En tredje och kanske den viktigaste komponenten var de partnerskap med olika brukarorganisationer som skulle komma att utvecklas.

Mellan åren 2002 och 2004 ingick arbetskooperativet Basta och Socialhögskolan i ett gemensamt EU-finansierat partnerskap. Basta är ett socialt företag som drivs av före detta missbrukare. Socialhögskolans roll i detta partnerskap var att utvärdera Bastas verksamheter och att skapa en uppdragsutbildning för medlemmarna från olika brukarorganisationer. Samarbetet gav mersmak och inom ramen för EU:s strukturfondsprogram EQUAL in-  
volverades under 2005–2007 en mängd olika brukarorganisationer<sup>3</sup>, som skulle komma att bli en rekryteringsbas för utomstående studenter som fick möjlighet att gå en gemensam kurs tillsammans med nästan färdiga socio-  
nomstudenter under en sexveckorsperiod. Exempel på dessa var organi-  
sationer för personer med missbrukserfarenhet såsom RFHL, KRIS, Svenska brukarföreningen, Våga Va; organisationer för personer med psykisk ohälsa såsom Fontänhusrörelsen, RSMH, Ångestsyndromsällskapet; organisationer för funktionsnedsatta såsom Överviktigas riksförbund, Tandvårdskadeförbundet samt Attention; samt organisationer för etniska minoriteter såsom Romernas Riksförbund och Islamic Center. Totalt har studenter genom årens lopp rekryterats till Mobiliseringskursen från ett 50-tal organisationer. En del har gått kursen utan att vara medlemmar i någon organisation och har då rekryterats av tidigare studenter. De flesta av de inkluderade studenterna saknar högskolebehörighet, men det förekommer också att så kallade uppdragsstudenter har tidigare högskoleutbildning som erfarenhet. Kursen är en poänggivande kurs på sex veckor och har hållits vid 25 tillfällen. Totalt har 540 socionomstudenter, 25 masterstudenter och 273 studenter från olika brukarorganisationer gått kursen tillsammans. Syftet har varit att utveckla gemensam kunskap och att utveckla projekt i gränsöverskridande partnerskap.

År 2008 reformerades socionomutbildningen i Lund och ett nytt program innehåll introducerades. Sådana organisationsförändringar medför alltid en

---

<sup>3</sup> I texten används begreppet brukarorganisationer, men i realiteten rör det sig om en mängd varierande organisationsformer såsom riksförbund, intressepolitiska påtryckarorganisationer, självhjälpgrupper och andra organisationer som drivs av olika minoritetsgrupper. Gemensamt är att de drivs av personer som har egen erfarenhet av olika sociala problem.

risk att sårbara delar av programmet, såsom den gränsöverskridande Mobiliseringskursen rationaliseras bort. Så blev dock inte fallet. Istället installerades en valbar kurs i det nya programmet under första hälften av sjundeterminen som innefattade en fortsättning på Mobiliseringskursen. Samtidigt infördes moment av brukarmedverkan på terminer där tidigare lärare från Mobiliseringskursen fick ansvarsområden. Arne Kristiansen blev kursföreståndare på nya termin ett och införde där en vecka om olika brukarorganisationer som presenterades av representanter från organisationerna. Verner Denvall blev kursföreståndare för senare hälften av sjundeterminen och anställde tidigare uppdragsstudenter från Mobiliseringskursen som handledare. Detta moment kommer vi att beskriva mer ingående nedan. Senare har tidigare "Mobiliseringsstudenter" även engagerats på andra kurser, såsom exempelvis termin fyra.

## Pedagogiska grepp mot fördomar och motsättningar

Ett viktigt pedagogiskt utvecklingsarbete har handlat om att hantera den utmaning det innebär för deltagare med så olika bakgrund att få förtroende för varandra, bortom fördomar och kategoriseringar. Studenterna skrivs in i tre olika kursformer; en valbar kurs inom socionomprogrammet (avancerad nivå); en uppdragsutbildning (grundläggande nivå); samt som fristående kurs (avancerad nivå). De studenter som rekryteras inom brukarorganisationerna går uppdragskursen, och för att möta de krav som finns på avancerad nivå läser de övriga studenterna tre extra veckor som innefattar bearbetning av teoretisk litteratur om mobilisering, ojämlikhet och utvecklingsarbete.

En målsättning har varit att flytta fokus i socialt arbete, från individens problem till vikten av gemenskap, inkludering och gemensamt utvecklingsarbete. Professor Bengt Börjeson, som har utvärderat kursen, skrev om denna ambition:

Det som här betecknas som den positiva dialektiken innebär alltså ett nytt individperspektiv. Man distanserar sig från uppfattningen om klienten som problembärare och den professionella aktören som problemlösare. Man närmar sig i stället ett synsätt där individen uppfattas som – via sina livserfarenheter – en människa med kunskaper vilka har en särskild betydelse då man arbetar med de strukturella problemen. Det har varit kursens pedagogiska uppgift att med-

verka till att dessa kunskaper blir faktiska resultat i arbetet. Detta innebär i sin tur en förändring på individnivå och denna förändring manifesteras i självförståelsen ”jag är en människa som har kunskaper och engagemang och kraft att bidra till att uppnå de mål vi har definierat tillsammans”.<sup>4</sup> (Börjesson 2009, s. 55)

Denna objektsförskjutning är viktigt eftersom det mobiliserar studenterna från brukarorganisationer till att bli aktörer i ett gemensamt förändringsarbete. Studenterna från brukarorganisationer har tidigare träffat socialarbetare i rollen som klienter eller patienter, men genom kursens konstruktion utmanas gränser i socialt arbete som skiljer yrkesverksamma från dem som har erfarenhet av att använda olika sociala interventioner. Den utmanar också konventioner inom högre utbildning om vem som har tillgång till undervisningen. Kursens upplägg består inledningsvis av föreläsningar varvat med studenternas egna presentationer. Sedan används inslagen som har nämnts tidigare; framtidsverkstad och projektutveckling.

Deltagarnas narrativ lägger grund för den kartläggning av behov som förekommer i samhället. Samtliga gör en personlig presentation i början av kursen om ”vem de är och vad som är viktigt för dem i socialt arbete”. Dessa presentationer har kommit att bli mycket mer personliga än vad socionomstudenterna har varit vana vid från tidigare kurser. Livsberättelserna bidrar till att minska klyftor och en förenklad kategorisering av ”de andra”. Cecilia Heules avhandling som är en analys av deltagarnas skriftliga reflektioner visar att studentgrupperna inledningsvis tolkar varandra med ganska fördomsfulla glasögon i tolkningar som bygger på kategoriseringar och tidigare erfarenheter. Tabell 2 nedan visar studentgruppernas inledande identifikation av medstudenterna.

---

<sup>4</sup> Börjesson, Bengt. Granskning och analys, i Börjesson, Denvall, Heule & Kristiansen. *Vi och dom. Om att förändra en gränsdragning*. Sköndal: Sköndalsinstitutets arbetsrapportserie 64. 2009, s. 55.

<b>Socionomstudenternas kategoriserande identifikation av uppdragsstudenterna</b>	<b>Uppdragsstudenternas kategoriserande identifikation av socionomstudenterna</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>- Negativa gentemot socialarbetare</li> <li>- Känslosamma</li> <li>- Oakademiskt förhållningssätt</li> <li>- Dömande</li> <li>- Avståndstagande</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Oerfarna</li> <li>- Teoriuppfyllda snarare än att ha erfarenhet det ”verkliga livet”</li> <li>- Ängsliga och prestationsinriktade</li> <li>- Oförstående</li> </ul>

Tabell 2. Studentgruppernas inledande identifikation av ”de andra” (Heule 2021, s. 120).

Rollerna som studenterna inledningsvis förhåller sig till kan delvis förklaras av normskillnader mellan Socialhögskolans respektive olika brukarorganisationers värdesystem. I socialpsykologen Gordon Allports klassiker *The nature of prejudice* förklaras begreppet ”fördom” inte bara som erfarenhetsbaserad uppfattningsförmåga, utan även som känslomässigt gillande eller inte gillande. Omdömena som sammanfattas i tabellen ovan kan i linje med detta ses som ett förminskande av de andra. Det är också intressant att notera studenternas reflektioner om hur de inledningsvis uppfattar sig själva, det vill säga den egna gruppen.

Tabell 3 ger en grov skiss över vad som verkar vara en vanligt förekommande inledande syn på den egna kategorin.

<b>Socionomstudenternas ursprungliga syn på sig själva</b>	<b>Uppdragsstudenternas ursprungliga syn på sig själva</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>- Ovana vid att distansera sig från studentrollen.</li> <li>- Inte så personliga. Är inte så vana vid att reflektera över egna problem inom ramen för utbildningen.</li> <li>- Akademiskt rutinerade.</li> <li>- Identifierar sig med en framtida yrkesroll.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Offer för orättvisor.</li> <li>- Har stor kunskap om verkligheten. Denna kunskap bygger på självupplevda erfarenheter.</li> <li>- Känner sig försvarsinställda. Vana vid att inte bli förstådda av professionen.</li> <li>- Känner sig som avvikare i de professionellas system.</li> </ul>

Tabell 3. Studentgruppernas inledande syn på sig själva (Heule 2021, s. 120).

Under framtidsverkstaden utvecklas projektidéer, som sedan utvecklas i de gränsöverskridande samarbeten som studentgrupperna utgör. Den interna projektpanelen, som beskrivits ovan, har bytts ut mot en extern panel bestående av olika inflytelserika samhällsrepresentanter såsom forskare, politiker,

socialtjänstchefer och bidragsgivare. Kursen avslutas med en skriftlig reflektionsuppgift om de lärdomar som samarbetet inom ramen för kursen har bidragit med. Dessa essäliknande reflektionsuppgifter är intressant läsning om de gruppprocesser som förekommer under kursen. Följande citat är ett exempel på hur en student beskriver betydelsen som de personliga presentationerna spelar då det gäller att utmana fördomar och att relatera till andra som unika subjekt.

Presentationen gjorde extremt mycket för sammanhållningen. För mig kändes det som att när jag väl gjort presentationen kändes jag som en i gänget. För gruppen började med att vara två separata grupper, att uppdragsstudenterna och socionomstudenterna var olika. Man satte sig ofta tillsammans med de från den egna gruppen och jag upplevde att det var som en tyst överenskommelse att socionomstudenterna inte visste någonting om hur det var att vara utsatt och att uppdragsstudenterna inte visste någonting om hur systemet fungerade eller hur man bör hjälpa människor. Men efter att man gjort sin presentation var det som att jag helt plötsligt tillhörde båda grupperna, så kändes det i alla fall för mig. Jag kände att uppdragsstudenterna accepterade mig på ett helt annat sätt än vad de hade gjort innan. Det var till och med så att en av dem berättade för mig att de från början trott att jag var som vilken annan soc-kärring som helst, ung, naiv och inte vetat någonting om hur det är att vara utsatt för myndighetsutövning eller vara på samhällsbotten. Att jag levde i en värld av fina teorier och gömde mig bakom en akademisk utbildning. När jag sen berättat min historia, som denna kunde känna igen sig i, hade denna persons bild av mig förändrats helt och denne hade insett att jag kanske till och med visste vad jag pratade om, trots att jag var ung och akademiskt utbildad.

(Kristina, socionomstudent, 23 år) (Heule 2021, s. 133)

De inkluderade studenterna kommer ifrån en mängd olika bakgrunder och under de personliga presentationerna de kategoriseras deltagarna, eftersom enskilda studenter ses som mycket mer komplexa individer än stereotypen av en socionomstudent, en före detta droganvändare eller en patient från psykiatrin. Att dela personliga erfarenheter fyller en väsentlig roll i brytandet av förenklade och binära kategoriseringar. Studenter kan distansera sig från en kategoribunden roll i syfte att vinna förtroende från personer som har fördomar gentemot denna grupp. Detta kan iscensättas genom att dela med sig av mer personliga erfarenheter som kanske motsäger den bild som

motparten har om den kategorin man tillhör. Under de senaste 15 åren har Mobiliseringskursen blivit en förutsättning för Socialhögskolans arbete med att involvera brukarrepresentanter i undervisningen och kursen bidrar till kvaliteten och kontinuiteten i detta arbete.

För att säkerställa att brukarrepresentanternas deltagande i undervisningen inte blir ett element som förstärker upplevelsen av kategoriserad ojämlikhet krävs att brukarrepresentanter inte endast blir leverantörer av livsberättelser, utan aktiva medskapare i ett gemensamt förändringsarbete samt i det sociala arbetets kunskapsutveckling (Heule, Knutagård & Kristiansen 2021). Mobiliseringskursen är en valbar kurs som inte alla socionomstudierande väljer, men den möjliggör en rekrytering av personer från brukarorganisationer till att medverka i undervisningen på andra och obligatoriska kurser på socionomprogrammet. Mobiliseringskursen utgör en stabil rekryteringsbas som innebär att studenter på andra terminer kan få undervisning och handledning av brukarrepresentanter. Följande stycke beskriver ett sådant moment på en obligatorisk och avslutande kurs under socionomprogrammet.

## Termin 7 – Professionellt socialt arbete

Professionellt socialt arbete är den sista kursen på socionomutbildningen och den är obligatorisk. Kursen utvecklades av Verner Denvall 2008 och brukarhandledningen har varit en del av kursen sedan dess början. På denna kurs ska studenterna skriva en så kallad interventionsplan, där de utifrån ett fiktivt fall ska identifiera och motivera de sociala problem som finns i fallet. Därutöver ska studenterna välja en yrkesroll och organisation inom det sociala arbetet de vill arbeta med fallet utifrån. I interventionsplanen ska studenterna visa hur klienterna skulle kunna få hjälp med att åtgärda problemen. Interventionsplanens problematiseringar och insatser ska utgå från ett evidensbaserat socialt arbete, vilket innebär att forskning, professionell kunskap och brukares erfarenheter ska vara en integrerad del av arbetet. Arbetet ska också utgå från de etiska riktlinjer som gäller för socialt arbete, inklusive de riktlinjer för delaktighet som gäller för arbetet med klienter (Akademikerförbundet SSR 2017). Under kursen får studenterna gruppörlagd handledning. En av de totalt 5 handledningar som studenterna erbjuds är brukarhandledning där

representanter för brukare handleder studenterna i deras arbete med interventionsplanen. Varje termin finns ungefär 20 grupper med cirka 7 studenter i varje. Cirka 10 brukarhandledare hanterar denna uppgift. Vissa av brukarhandledarna har varit med från kursens början, det vill säga sedan 2008, andra har slutat som handledare och nya tillkommer efter hand. Detta innebär att det finns både de som har längre erfarenhet inom gruppen samtidigt som nya perspektiv tillkommer.

Med åren har kunskap, erfarenhet och rutiner kring handledning stärkts, vilket gör att brukarhandledningen har blivit en integrerad och institutionaliserad del av studenternas arbete. Mobiliseringskursen spelar i detta sammanhang en viktig roll, eftersom det har visat sig viktigt och har blivit ett krav vid rekrytering av nya brukarhandledare att de skall ha gått Mobiliseringskursen för att kunna anställas som handledare på kursen.

Det finns flera anledningar till att Mobiliseringskursen är central för kvaliteten på andra kursers brukarmedverkan. Att handleda studenter kräver kunskap om och tillit till studiemiljön. Deltagandet i Mobiliseringskursen innebär att de har kunskap om utbildningen, studiemiljön och studenterna. Mobiliseringskursen bidrar därmed till att brukarna skall kunna erbjudas andra roller och positioner än dem de vanligtvis tilldelas inom det akademiska och det professionella fältet i socialt arbete. På kursen Professionellt socialt arbete är brukarhandledarna anställda som andra timanställda lärare på Socialhögskolan, vilket uttrycker ett konkret institutionellt erkännande av relevansen av kapitalet de äger och av deras bidrag till institutionens utbildning av socionomer.

Men deltagandet på Mobiliseringskursen innebär också att de individuella erfarenheterna som deltagarna – både brukarhandledare och studenter – har med sig när de börjar har transformerats till en kollektiv kunskap. Mobiliseringskursen, utgör en start för en gemensam kunskapsproduktion om socialt arbete och dess aktörer. Det blir en kunskap som överskrider deltagarnas egna individuella erfarenheter och som så småningom blir relevant för kursen Professionellt socialt arbete. Att enbart ta del av personliga historier och individuella berättelser i en föreläsningssituation kan innebära en risk att erfarenheterna individualiseras och att kunskapen därmed räknas som mindre legitim. Tvärtom finns det då en risk att både berättaren och berättelsen blir objekt som ägs av lärare, forskare och studenter och enbart gynnar de professionellas kunskapsproduktion (Askheim, Beresford & Heule,

2017; Green & Wilks 2009). Om så blir fallet upprätthålls och förstärks de kategoriseringar och ojämlikheter som vi önskar att undvika och förändra. Det förekommer alltså en process som innebär att deltagarnas individuella erfarenhet omformas till en gemensam kunskap som grundläggs under Mobiliseringskursen. I introduktionen till kursen Professionellt socialt arbete betonas i linje med detta att det inte är brukarhandledarnas personliga historia och berättelser som är utgångspunkten för handledningen, utan just handledarnas erfarenhet och kunskap om att inneha en specifik position i det sociala arbetets fält. Därmed möter de studenterna med en kunskap som är allmänt relevant för arbetet med interventionsplanen.

## Sammanfattning/Diskussion

Vi har i detta kapitel velat visa hur brukarmedverkan i undervisningen på Socialhögskolan har en lång tradition, där Mobiliseringskursen i dag har blivit en hörnsten som möjliggör brukarnas engagemang i undervisningen på olika terminer i utbildningen. Utgångspunkten för detta är ett erkännande av den ojämlikhet som finns i den samhälleliga position som det innebär att vara klient eller brukare. En position som påverkar relationen mellan brukare/klienter och socialarbetare men även brukare och studenter i utbildningen. På Socialhögskolan har det skett ett aktivt arbete med att förändra givna positioner, och de inställningar som kommer med dem, genom att utmana aktörernas fördomar, kategoriseringar och roller.

I detta sammanhang ska det institutionella stödet som har möjliggjort detta arbete inte undervärderas. Brukarmedverkan i undervisningen har från början varit beroende av tidsbegränsade projekt samt av lärare med ett särskilt engagemang. Men brukarmedverkan i utbildningen hade inte haft den hållbara utveckling i utbildningen i Lund som den har i dag om det inte hade varit för ett långsiktigt stöd och intresse från Socialhögskolans ledning och lärare. Många kollegor i andra europeiska länder använder arbetet i Lund som förebild då de utvecklar egna och liknande praktiker utifrån de möjligheter som finns inom deras utbildningssystem (Askheim 2012; Altman & Hasvold 2015; Morin & Lambert 2019; Casey & Beresford 2022; Wilken et al. 2021).



Vi inledde detta kapitel med att visa hur de ojämlika samhälleliga maktförhållanden som är en del av det sociala arbetet, och dess kunskapsutveckling, bidrar till att forma inte bara aktörernas erfarenheter och möjligheter på området utan även hur dessa förhållanden definierar kunskapsfältet ”socialt arbete”. Vi har visat hur lärare, brukare och studenter på olika sätt är involverade i att ifrågasätta och förändra dessa maktstrukturer och den kunskap som skapas. Bland annat genom den brukarmedverkan som Mobiliseringskursen är en hörnsten i.

En rimlig och kritisk fråga blir om detta arbete förändrar det sociala arbetets maktförhållanden, maktstrukturer och kunskapsutveckling? Innebär medvetenhet om maktstrukturer, de kategoriseringsprocesser, distansering till invanda roller och ändrade positioner i fältet att maktförhållanden förändras? Det enkla svaret är att det gör de sannolikt inte i så stor utsträckning. Men det skapar en medvetenhet kring betydelsen av dessa strukturer, och det skapar nya kunskapar hos dem som är involverade. De gränsöverskridande samarbetena utgör ett möjlighetsrum för både brukare, lärare och studenter, där erfarenheten av att dessa maktstrukturer kan ifrågasättas och diskuteras kan föda handlingar och rutiner som exemplifierar hur ett sådant arbete kan se ut. Institutionaliseringen av brukarperspektivet i undervisningen på Socialhögskolan har inneburit att diskussionen bereds utrymme, samt att brukare, lärare och studenter återkommande är involverade i dessa diskussioner, vilket i sig föder ny kunskap och nya diskussioner.

## Referenser

- Akademikerförbundet SSR (2017) *Etik i socialt arbete – Etisk kod for socialarbetare*. [[https://akademssr.se/sites/default/files/files/etik\\_och\\_socialt\\_arbete\\_2017\\_w.pdf](https://akademssr.se/sites/default/files/files/etik_och_socialt_arbete_2017_w.pdf). Hämtad 26 maj 2022].
- Altman, L. & Hasvold, T. (2015) Brukerinvolvering i sosialfaglig utdanning. Hva kan ”gap-mending” pedagogikk bidra til? *Fontene Forskning*, 8(2): 77–89.
- Angelin, A. (2015) Service User Integration into Social Work Education: Lessons Learned From Nordic Participatory Action Projects. *Journal of Evidence-Informed Social Work*, 12(1): 124–138.
- Askheim, O.-P. (2012) Meeting face to face creates new insights: recruiting persons with user experiences as students in and educational programme in social work. *Social Work Education*, 31(5): 557–566.
- Askheim, O.-P., Beresford, P., & Heule, C. (2017) Mend the gap – strategies for user involvement in social work education. I: *Social Work Education*, 36(2): 148–140.

- Beresford, P. (2012) The theory and philosophy behind user involvement. I: Peter Beresford & Susan Carr (red.) *Social care, Service Users and User Involvement*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Beresford, P. (2016) *All our welfare: Towards participatory Social Policy*. Bristol: Policy Bristol Press.
- Bourdieu, P. (1984) *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Brante, T. (2009) *Den professionella logiken. Hur vetenskap och praktik förenas i det moderna kunskapssamhället*. Lund: Liber.
- Börjeson, B. (2009) Granskning och analys. I: Bengt Börjeson, Verner Denvall, Cecilia Heule & Arne Kristiansen (red.) *Vi och dom. Om att förändra en gränsdragning*. Sköndalsinstitutets arbetsrapportserie 64. Sköndal: Sköndalsinstitutet.
- Casey, H. & Beresford, P. (2022) Mending gaps in social work education in the UK. I: Kristel Driessens & Vicky Lyssens-Danneboom (2022) (red.) *Involving Service Users in Social Work Education, Research and Policy. A comparative European Analysis*. Policy Press, University of Bristol.
- Denvall, V. (1997) Socialt arbete bortom skrivbordet – från samhällsarbete till framtidsverkstäder i Edebalk, Per Gunnar, Farm, Inger, & Swärd, Hans (Red.) (1997). *Socialhögskolan i Lund Femtio år: En jubileumsskrift 1947-1997*. Meddelanden från Socialhögskolan; Vol. 1997, Nr. 7, Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Denvall, V. & Salonen, T. (2000) *Att bryta vanans makt. Framtidsverkstäder och det nya Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Fløystad Kvammen, M. & Wright Nielsen, T. (2022) Service users as supervisors in social work education: mending the gap of power relations. I: Kristel Driessens & Vicky Lyssens-Danneboom (2022) (red.) *Involving Service Users in Social Work Education, Research and Policy. A comparative European Analysis*. Bristol: Policy Press, University of Bristol.
- Fook, J. (2002) *Social Work Critical Theory and Practice*. London: Sage Publications.
- Green, L. & Wilks, T. (2009) Involving service users in a problem based model of teaching and learning. *Social Work Education*, 28(2): 190-203.
- Heule, C. (2021) *Iscensatt inkludering. Gemenskap som mål och utmaning på socionomutbildningen*. Akademisk avhandling. Lund: Socialhögskolan, Lund.
- Heule, C., Kristiansen, A. & Knutagård, M. (2017) Mending the Gaps in Social Work Education and Research – Two examples from a Swedish context. *European Journal of Social Work*, 20(3): 396–408.
- Heule, C., Knutagård, M. & Kristiansen, A. (2022) The gap-mending concept: theory and practice. I: Kristel Driessens & Vicky Lyssens-Danneboom (2022) (red.) *Involving Service Users in Social Work Education, Research and Policy. A comparative European Analysis*. Bristol: Policy Press, University of Bristol.
- Kjellberg, G. & French, R. (2011) A New Pedagogical Approach for Integrating Social Work Students & Service Users in Social Work Education. *Social Work Education*, 30(8): 948–963.

- MacLaughlin, H. (2009a) *Service User Research in Health and Social Care*. London: Sage.
- MachLaughlin, H. (2009b) What's in a name "client", "patient", "customer", "consumer", "expert by experience", "service user" – what's next? *The British Journal of Social Work*, 39(6): 1 101–1 117.
- Magnusson, J. (2002) *Ny situation. Ny Organisation*. Akademisk avhandling. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Meeuwisse, A. (2001) *Ett högriskprojekt. Om missbrukarrehabilitering på Basta Arbetskooperativ*. Sköndalsinstitutets skriftserie nr 18. Stockholm: Sköndalsinstitutet.
- Meeuwisse, A. (1997) *Vänskap och organisering. En studie av Fountain House-rörelsen*. Lund Studies in Social Welfare. Lund: Arkiv förlag.
- Meeuwisse, A. & Sunesson, S. (1998) Frivilliga organisationer, socialt arbete och expertis. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 5(2-3): s 172–193.
- Morin, P. & Lambert, A. (2019) L'apport du savoir expérientiel des personnes usagères des services sociaux au sein de la formation en travail social. *Vie social*, 25-26: 193–207.
- Pettigrew, T. & Tropp, L. (2006) A meta-analytical test of intergroup contact theory, *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 751 – 783.
- Rae, R. (2012) *Trust, Power and the New Professionalism: A Case Study of Service User and Carer Involvement in the Selection of Social Work*. Huddersfield: University of Huddersfield.
- Sunesson, S. (1991) Cooption and Counterculture – the Ambiguous Strategies of the Organizations of the Oppressed. I: Günter Albrecht, Hans-Uwe Otto, Susanne Karstedt-Henke & Karin Böllert (red.) *Social Prevention and the Social Sciences. Theoretical Controversies, Research Problems and Evaluation Strategies*. Berlin: Walter de Gruyter förlag.
- Tilly, C. (1998) *Beständig ojämlikhet*, Lund: Arkiv Förlag.
- Wilken, J.-P., Wetteveen, E., van Slagmaat, C., Van Gijzel, S., Knevel, J., Loeffen, T. & Overkamp, E. (2022) Community of development: a model for inclusive learning, research and innovation. I: Kristel Driessens & Vicky Lyssens-Danneboom (2022) (red.) *Involving Service Users in Social Work Education, Research and Policy. A comparative European Analysis*. Bristol: Policy Press, University of Bristol.
- Wright Nielsen, T. (2009) *Viljen til at frigøre. En undersøgelse af empowerment i praksis*. Lund: Socialhögskolan Lunds Universitet.